

*Ақид ва
жамият*

Муҳаммад АЛИ

*Эркин кунлар
нафаси*

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ҲУЗУРИДАГИ
«ИЖОД» ЖАМОАТ ФОНДИ

Адиб ва жамият

Муҳаммад АЛИ

ЁРҚИН КУНЛАР НАФАСИ

Очерклар

Публицистик мақолалар

Адабий мақолалар

Суҳбатлар

Хотиралар

494

11844

Чулпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи

Тошкент – 2019

УЎК 821.512.133-31

КБК 84(5Ў)6

А 49

Масъул муҳаррирлар:

Аҳмаджон Мелибоев, Бахтиёр Ҳайдаров

Али, Муҳаммад

А 49 Ёрқин кунлар нафаси [Матн]: очерк ва публицистик мақолалар/М. Али. — Т.: Чўлпон номидаги НМИУ, 2019. — 240 б.
ISBN 978-9943-5384-9-8

Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Давлат мукофоти лауреати Муҳаммад Алининг мазкур «Ёрқин кунлар нафаси» номли янги китобида ўзгараётган Ўзбекистонда рўй бераётган шиддатли қадамлардан илҳомланиб ёзилган очерк ва публицистик асарлар, бугунги кунда долзарб бўлган қардош адабиётлар билан адабий алоқалар, адабиётимизнинг ўтмиши ва бугунги ҳақидаги мулоҳазалар акс этган мақолалардан ташкил топди. Уларнинг ичида Амир Темур, Алишер Навоий, Маҳтумқули, Бердак, Чингиз Айтматов сингари ва бошқа адиблар ижодига бағишланган мақолалар ҳам ўқувчини бефарқ қолдирмайди.

УЎК 821.512.133-31

КБК 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-5384-9-8

© Муҳаммад Али, 2019

© Чўлпон номидаги НМИУ, 2019

Келажак бугундан бошланади...

Тошкентдаги Симпозиумлар саройида янграган Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси иштирокчилар томонидан гулдурос қарсақлар билан кутиб олинди, кўнгилларни беҳад руҳлантириб юборди. Ҳаётий ва ҳаётбахш фикрлар, теран мушоҳадаларга бой бу «Мурожаатнома»ни, бизнинг таъбиримиз билан айтадиган бўлсак, мукаммал битилган мазмунга бой асар, дейишимиз мумкин. Уни ўқиб, халқимизнинг шарафли ҳаётини, жадаллик билан ўзгариб бораётган Ўзбекистоннинг ёрқин қиёфасини тасаввур эта оламиз. «Мурожаатнома» — ўзига хос тарихий ҳужжатдир, бугунимизни ҳам, эртанги кунимизни ҳам белгилаб берадиган миллий дастурдир. У — бугунги ҳаётимизнинг мухтасар қомуси! Ҳа, бу қомус! Унда барча ҳолатлар, таклифлар, йўлланмалар, тавсиялар, даъватлар содда, каттага ҳам, кичикка ҳам тушунарли тарзда баён этиб берилган. Буни қайта-қайта ўқимоқ, мағзини чақмоқ керак! «Мурожаатнома»ни алоҳида китоб ҳолида кўп нусхада нашр этиб халққа тарқатмоқ лозим, токи у ҳар бир ватандошимиз ёнида бўлсин.

«Мурожаатнома»ни — халқ дардини, унинг бир фидойи ўғлонининг куюнчак туйғуларини ифода этишнинг, шунингдек, инсоний муносабатларнинг ўзига хос, мутлақо янгича усули, десак адашмаймиз. Мурожаатнома, бу мактуб эмас, унга қайта жавоб бўлар ё бўлмас, баъзан кутилмайди ҳам, баённома ё арзи ҳол ҳам эмас. Мурожаатнома — бу халқ билан

юзма-юз мулоқотнинг самарали энг яқин йўли, оҳанрабои бор самимий суҳбат тарзида кечади ва юракларга тез етиб боради.

Диққат қилинг: унда кўтарилган мавзулар нечоғлик ранг-баранг, худди бир-бирига боғлиқ эмасдек туюлади, аслида уларни бир нарса — **халқ ҳаёти қаттиқ бирлаштириб, бир ипга тизиб туради**. Инсон саломатлигини муҳофаза қилиш, ислом цивилизацияси марказини ташкил этиш, партиялар рақобатини таъминлаш, Тошкент — Урганч — Хива тезюрар туристик поездини йўлга қўйиш, жиноий жавобгарликка тортиш муддатларини қайта кўриб чиқиш, Самарқанд шаҳрида Марказий Осиё ёшлари форумини ўтказиш, халқаро андозаларга жавоб бера оладиган ҳуқуқшунос кадрлар тайёрлаш, вилоятлар ўртасидаги йўл-патрул постларининг эскича жойлашуви (ўзимиз ҳам кўп марта ана шу постларда интиқ кутиб қолиб азиятлар чекканмиз, яширишнинг ҳожати йўқ), давлат хизмати ҳақидаги қонун ишлаб чиқиш, темир йўлларни электрлаштириш, Тошкент шаҳрида Сергели ва Юнусобод метро йўналишлари, пойтахтимиз атрофидаги ҳалқа йўл бўйлаб ҳаракат қиладиган ер усти метроси қуриш, ҳудудларни жадал иқтисодий ривожлантириш, қурилиш соҳасини 2030 йилгача инновацион ривожлантириш дастурини ишлаб чиқиш... ва ҳоказо.

Булар «Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили» деб номланган 2018 йилда амалга ошириладиган ишларнинг бир қисми холос... Бари, бари муҳим, бари сиз билан менга тегишли, азиз ватандош!

Ватанимизда ривожланиш, янгиланиш сари шундай қутлуғ қадамлар қўйилмоқдаки, уларнинг ҳар бири ҳақида гапирилса, тилга «Ҳали бунақаси бўлмаган эди!» каби ҳайратдан бошқа сўз келмайди.

Ҳисоблаб қарасак, ўтган бир йил ичида мамлакатимизда 60 миллиард АҚШ доллари ҳажмида савдо ва

сармоявий шартномалар имзоланди(биз бир вақтлар 4 млрд. АҚШ долларидан иборат инвестиция киритилди, деб қувониб юрганимиз эсимда).

Шаҳар ва қишлоқларимизда жами 3,5 миллион квадрат метрдан зиёд намунавий уйлар ва кўп қаватли бинолар барпо этилди. Уларга одамлар кўчиб кирдилар.

Ўзбек миллий кураши Осий ўйинлари дастуридан жой олди. Энди «ҳалол», «фирром», «чала», «ёнбош» сўзларимиз дунё ареналарида жаранглайди.

«Мурожаатнома»да Президентимиз Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатида Марказий Осиё — бош устивор йўналиш эканини алоҳида таъкидлаб ўтдилар. Бу борада қилинган ишлар, қўшнилар билан борди-келдиларнинг йўлга қўйилиши каби савоб ишлар халқимизни бағоят хушнуд этмоқда. Чиндан ҳам, қўшнинг тинч — сен тинч, шундай бўлса, бу Ҳаққа ҳам ёқади, халққа ҳам, дейишади донишмандлар. Хусусан, Туркменистон ва Қирғизистон билан стратегик ҳамкорлик ўрнатилди, Қозоғистон билан ана шундай ҳамкорликни яна ҳам чуқурлаштириш ниятида бир неча муҳим ҳужжатларга имзо чекилди, Тожикистон билан ҳамкорлигимиз ҳар томонлама мустақкамланмоқда, чунончи, Тошкент ва Душанбе шаҳарлари ўртасида авиақатнов йўлга қўйилди. **«Қирғизистон билан давлат чегаралари тўғрисидаги битимнинг имзоланиши, — деди Президентимиз, — Марказий Осиёда хавфсизлик ва барқарорликни таъминлашга қаратилган катта қадам бўлди».**

«Мурожаатнома»нинг қамрови кенг. Ватанимизда ислом цивилизацияси маркази, Имом Бухорий ва Имом Термизий номидаги халқаро илмий тадқиқот марказлари ташкил этилиши таҳсинларга сазовор ҳодисалардир. Президентимиз бош-қош бўлиб, давлатимиз томонидан, ислом (мусулмончиликда инсонлар учрашганда биринчи бўлиб тилга олинган «ассалом» сўзининг маъноси «тинчлик» экани-

га эътибор берайлик!) динининг асл инсонпарварлик моҳиятини очиб берадиган башариятни эзгулик, меҳр-оқибат ва ҳамжиҳатлик, тинчлик йўлида бирлашишга даъват этгувчи теран маъноли фикр ва ғояларини ёқлаб чиқаётгани Ватанимизнинг халқаро нуфузини оширишга холис хизмат қилмоқда. Булар, айниқса, ўсиб келаётган ёшларимизга жуда зарур.

«Мурожаатнома»ни тинглар эканман, айрим иқтибосларни ён дафтарчамга ёзиб қўйган эдим. Мана улар:

«Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак». Бу ғоя ҳаётимизнинг бош мезонига айланди.

«Ўзбекистонни технологик ривожлантириш ва ички бозорни модернизация қилиш бўйича кучли миллий ғоя, миллий дастур керак! Бу дастур Ўзбекистонни жаҳондаги тараққий топган мамлакатлар қаторига тезроқ олиб чиқишга имкон яратиши лозим».

«Эл-юртга садоқатли кадрларга кенг йўл очиш...»

«Бизга рақамлар эмас, аниқ натижа керак!»

«Келажак бугундан бошланади».

«Инновация – бу келажак дегани».

«Қонуннинг бирдан бир манбаи ва муаллифи том маънода халқ бўлиши шарт!»

«Ҳеч кимга керак бўлмаган тартиб-таомиллар ҳамон сақланиб қолмоқда».

«Аэрокосмик технологияларни сунъий йўлдош орқали иқтисодиётимизнинг етакчи соҳа ва тармоқларига жорий этишга, афсуски, биз етарлича эътибор бермадик...»

Мурожаатнома»да маданият, адабиёт ва санъат, оммавий ахборот воситалари соҳаларига тегишли ўн иккита ҳужжат имзолангани, хусусан, Миллий боғ ҳудудида муҳташам Адиблар хиёбони, Ёзувчилар уюшмасининг янги биноси барпо қилингани ҳам эътироф этилди.

2017 йил 23 декабрь — биз ёзувчилар учун унутилмас тарихий кун бўлиб қолади. Шу куни муҳтарам Юртбошимиз Шавкат Мирзиёев Адиблар хиёбони билан танишиш мақсадида мазкур масканга ташриф буюрди. **«Биз доимо зиёлиларни, ижодкорларни қўллаб-қувватлашимиз керак, — деди Президент бир гуруҳ ёзувчилар билан учрашувда. — Улар яратган ибратли асарларни, шеърларни ёшларимиз қанча кўп ўқиса, маънавияти, маърифати юксалади, демакки, ватанпарвар бўлади. Ватанпарварлар қанча кўп бўлса, мамлакатимиз ҳам шунча тез равнақ топади».**

Юртбошимиз янги бино хоналарини, музейни кўздан кечирди, бинони ободонлаштириш борасида зарур тавсиялар берди, кутубхонани кўрар экан, Ёзувчилар уюшмаси кутубхонаси билан Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси ўртасида онлайн ҳамкорлик алоқаси ўрнатилиши зарурлигини таъкидлади. Қалам аҳли учун қандай имконият яратилади! Шу ерда ўтириб Америкадаги китобни ўқиш мумкин! Бу ерда мушоиралар, учрашувлар, маҳорат мактаблари иш олиб боради, янгидан янги асарлар туғилади, ёзилади...

Хиёбонда қўйилган (улар ўнта) машҳур адиблар ҳайкалларини назардан ўтказар экан, Президентимиз

уларни ободонлаштиришга катта аҳамият бериш лозимлигини уқтирди. Ҳайкалларни жойлаштиришда боғнинг ичида муҳташам ҳайкали қад кўтарган улуғ устоз Низомиддин Мир Алишер Навоийга нисбатан эҳтиром ва эъзоз-икром акс этмоғи лозим. Ҳамид Олимжон ва Зулфия ҳайкаллари атрофида аъло навли ўриклар кўчатлари ўтқазилиши керак, токи ўриклар гуллаб турсин, Ойбек ҳайкалини наъматак гуллари ўраб олса мақбул бўларди...

Президентимиз сўзларини тинглар эканман, беихтиёр хаёлимда улуғ Навоий таваллуд топган ва яшган Ҳирот шаҳри жонланди. Шаҳарда Алишер Навоийнинг муҳташам Унсия (дўстлар уйи) боғи жойлашган эди, унда шоир яшайдиган хонадон, бой кутубхона, толиби илмлар билим оладиган ва турадиган иморатлар, шогирдлар бўлмалари, мулозимлар хоналари мавжуд эди. Бу ерда тез-тез мушоиралар, зиё аҳли учрашувлари, мунозаралар бўлиб турар, олимлар ўз асарларини ёзар эдилар. Бу ерга кўп бор табаррук зот Абдурахмон Жомий қадами етган, муаррих Мирхонд шу ерда, шоир кутубхонасида ўтириб (Навоий унга алоҳида хона ажратиб берган эди) ўзининг машҳур «Равзат ус-сафо» асарини ёзган, Хондамир «Ҳабиб ус-сияр» асарини шу боғда қоғозга туширган эди. Бу масканга мамлакат подшоси муҳтарам Ҳусайн Бойқаро ташриф буюрар, дўсти улуғ Алишер билан замон ва шеърият ҳақида мубоҳасалар қуради. «Хамса», «Ҳазоин ул-маоний» каби дурдоналар шу ерда яратилган, Ҳусайн Бойқаро девони шу ерда пишиб, мақомига етган...

Миллий боғ ҳудудида Адиблар хиёбонининг, ёки бошқача таърифласам, бизнинг «Унсия» мизнинг барпо этилишида чуқур рамзий маъно бор. Хиёбон тимсолида, аввало, улуғ боболар руҳини ёд этиш ҳамда улардан мадад олиш, авлодлар силсиласининг мустаҳкамлиги, халқимизнинг улуғ ниятлари, орзуларига собит садоқат каби ва яна бошқа кўп эзгу туйғулар

мужассам! Бу мустақил Ўзбекистонда азалий қадриятлар ҳеч қачон нутилмаслигига, руҳлар ҳамиша порлоқ бўлишига, келажак авлодлар томонидан мудом эъзозланажасига ёрқин мисолдир.

Ижодкорларга муҳтарам Президентимиз томонидан кўрсатилаётган бунчалар эътибор, ғамхўрликни таърифлаш учун сўз йўқ... Миннатдорлик билдириш учун эса сўз етмайди... Фақат, беадад шукр, деймиз.

Давлатимиз раҳбари депутатлар, сенаторлар фаолияти ҳақида гапирар экан, уларга қарата: **«Яна бир бор айтаман, уйғониш керак»**, — дедилар қатъийлик билан. Бу сўзлар, шу залда ўтирган менга, биз ижодкорларга қараб айтилганга ўхшаб кетди... Чиндан ҳам, биз қачон уйғонамиз? Ўз қобилимизга ўраламай, кўзимизни каттароқ очиб, муҳтарам Юртбошимиздан оламга кенг қарашни ўрганайлик, назар солайлик. Халқимиз олдидаги қарзимизни узишга дадил чоғланайлик. Бу ҳақ гап. Ижодкорлар зиммасида ижоддан ташқари ижтимоий юк борлигини ҳам эсдан чиқармайлик.

«Мурожаатнома»да шундай сўзлар бор: **«Янги фикр, янги ғояга суянган давлат ютади»**. Кенгроқ айтсак, халқ ютади, миллат ютади, келажак авлодлар ютади.

2017 йил 23 декабрь.

Амир Темур ва Алишер Навоий

Миллий ғоя ҳақида ўйлар

Амир Темур ва Алишер Навоий.

Тарихимизда бу икки сиймонинг аҳамияти нечоғлик улкан экани исбот талаб қилинмайдиган ҳақиқатдир. Агар миллатимизни тарих ва замон осмонида парвоз этиб бораётган толмас ва учқур бургутга қиёс қилсак, бу икки сиймони унинг икки қудратли қаноти, дейишимиз ўринли бўлади. Бири давлат тузишдан мақсади мол-дунё орттириш эмас, балки улкан давлат тузиб, адолат туғини балоғд кўтариш, миллат доврўғини, Ватан шухратини дунёга ёйиш эди, иккинчиси, сўз қўшини билан дунёни забт айлади, туркий оламни якқалам этди, «Анинг забтига бир девон юбордим», деб наъра тортди...

«Ўз киндик қони тўкилган, ота-боболари хоки ётган она юртни дунёда тенгсиз, муқаддас Ватан деб биладиган одамнинг мақсад-муддаолари аниқ, ғурур ва ифтихори юксак бўлади», — деб ёзганди Биринчи Президентимиз «Юксак маънавият — енгилмас куч» китобида.

Бу сўзлар, худди Соҳибқирон Амир Темур ва Алишер Навоий ҳақида айтилгандек, шундай инсонлар шаънига мадҳиядек таассурот қолдиради.

Соҳибқирон Амир Темур ҳаётини тўлиқ ёритиб берган Шарафиддин Али Яздийнинг «Зафарнома» асарида Темурбекнинг қисман болалик давлари ҳам таърифланган, унда тахминан 9–12 ёшлардаги Темурбекнинг болалик орзулари, тутумлари ҳақида сўз юритилади. «(Темурбекнинг) сўнг ҳадди тамйиз ва

ақлда етқонда ҳаракат ва қилиғидин (ақли тўлишиб борган сари унинг ҳаракатлари-ю тутумларидан) **салтанат иши андин зоҳир бўлур эрди... подшоҳлик ва шахриёрлик тариқаси кун киби йаруқ кўри-нур эрди...**¹ (Таъкид бизники — М.А.) Бу ёш Темурбекнинг кўнглида давлат тузиш (мамлакатда эса ягона давлат йўқ...) фикри туғилган пайтлар, мустақил давлат тузиш умиди ва орзуси эндигина куртак отаётган паллалар... миллий ғояга айланиб бораётган улуғ ниятлар... Ўша пайтдаёқ Темурбекнинг ҳали бўлажак салтанат иши, подшоҳлик ва шахриёрлик тариқа(маслаги)сига интилиши кундай ёруғ намоён бўлар эди, дейди муаррих.

Қадимдан ўзбек болалари орасида «пошшо-вазир» ўйини жуда машҳур. Темурбек доим ана шундай ўйинни уюштиради, у «пошшо» бўлади, бошқа болалар ҳар хил «мансаб»ларни эгаллайдилар.² Бу болалик давридаги ниятларнинг болаларча гўзал содда ифодаси. Бошқача айтсак, Темурбек кўнглида уйғониб, мустақкам жой ола бошлаган **МИЛЛИЙ ҒОЯ** эди... Бу улуғ ғоя Темурбекка узоқ йиллар бир лаҳза ҳам тинчлик бермади, он сайин, соат сайин, кун сайин ўса борди. У пароканда юртни бирлаштириб, мўғуллар зулмида қолган она Ватанида мустақил давлат тузишни ўйларди, қайсар амирлар бошини қовуштириш, бир мақсадга йўналтириш йўлларини излашдан толмасди.

Дунё мамлакатлари тарихидан маълумки, миллий давлат қуришга бел боғлаган ҳар қайси халқ, қавм катта мақсадлардан келиб чиқадиган миллий ғояни ўзига байроқ қилиб олади. Амир Темур бобомиз, худди ана шу жараённи ўз бошидан кечирган эди.

Муаррих Низомиддин Шомий ўз «Зафарнома»сида шундай ҳикоя қилади.

¹ *Шарафигдин Али Яздий*. «Зафарнома». — Т.:, 1997. 13-бет.

² Ўша манба. 13-бет.

Милодий 1367 йил. Мамлакатда икки нуфузли амир — ўттиз бир ёшли Амир Темур билан Амир Ҳусайн ўртасида иззат-икром, обрў-эътибор борасида мухолифат юзага келади. Кунлардан бир кун Темурбек ўз лашкари билан Бойсун мавзеида эканида, Амир Ҳусайн фитна қўзғатиш, орада низо чиқариш, шунинг билан бесаранжомлик туғдириш, ванимини кучсизлантириш ниятида Малик ва Абдуллоҳ деган одамларини юборгани сезилиб қолади...¹ Темурбекнинг йигитлари Соҳибқиронга дарҳол уларни тутиш лозимлигини маслаҳат берадилар. Соҳибқирон бунга рози бўлмайди ва шундай дейди: «Бу фикр тўғри эмас, чунки **бу кунлар давлатимизнинг бошланғич кунларидир...** (Демак, мустақил давлат тузиш ғояси ўша пайтларда пишиб етилган, шаклланиб бўлган.) Агар биз уларни қўлга олсак, бошқа кишилар тисарилиб қоладилар ва биз томонга келишдан иккиланишга тушадилар. Қайси бир подшоҳ (демак, Соҳибқирон кейин барпо этилажак улкан *давлатнинг* куртаклари намоён давлатни тузган, чунки ўзини подшоҳ сифатида талқин этмоқда) ўз ишини ғаддорлик ва бевафолик асосига қурса, кишиларга озор бериш ва ҳалок қилишга ошиқса, унинг давлати чайқалиб қарорсизликка юз тутади...»² Бундан кейинги сўзлар давлат тузилганлигини ва унинг қандай йўсинда қурилаётганлигини яна ҳам яққол кўрсатади: «**Биз ўз салтанатимизни одамларга эътибор бериш ва уларни ҳимоя қилиш асосига қураётганлигимиз сабабли уларни юпантириб, хотиржам қиламиз...**» Амир Темурнинг юрт бошига келишига ҳали тўрт йил вақт бор бўлса ҳам, «давлатимиз», «салтанатимиз» деб комил ишонч билан гапиришлари кишини ҳайратга солади. Бошқа бир жойда эса, истиқлолимиз баҳоридида турибмиз, деган сўзларни келтиради. Буларни ўқиб,

¹ *Низомиддин Шомий*. «Зафарнома». — Т.: 1996. 55-бет.

² Ўша манба. 55-бет.

беҳад фахру ифтихор туйғуларига берилиб кетганинг-ни билмай қоласан...

Демак, салтанат одамлар (халқ)га эътибор бериш, уларни ҳимоя қилиш, юпантириш, хотиржам қилиш билан шуғулланади. Мана, салтанат ва миллий ғоя нимадан иборат!

Кейинчалик *одамларга эътибор бериш ва уларни ҳимоя қилиш* — каби сўзлар Соҳибқирон салтанатида давлат сиёсати даражасига кўтарилди, дейиш мумкин. Бу бугунги кун ўқувчисини, — аслида ҳамма замонлар ўқувчиларини ҳам! — ҳайратга солмай иложи йўқ. Соҳибқироннинг узоқни кўзлаб олиб борган **сиёсати, теран ақли, катта арбоблик салоҳияти** шу ерда очиқ намоён бўлади. Бу буюк давлат арбобининг қарашлари эди.

«Темур тузуклари»дан олинган мазкур сўзларга эътибор беринг: «Ҳокимлару сипоҳдан қай бирининг **халққа жабр-зулм еткизганини эшитсам, уларга нисбатан дарҳол адолату инсоф юзасидан чора кўрдим...**»¹. Бу сўзлар салтанат гуриллаб турган вақтларда қоғозга туширилган.

Амир Темурнинг эл-юртни, улус-халқни, инсонни ўйлайдиган фуқаропарвар ҳукмдор эканини яна бир воқеадан ҳам билса бўлади. Соҳибқирон Ҳиндистон сафаридан қайтаётиб, Сиволик тоғига яқин манзилгоҳда тўхтади. Воқеа 1399 йил 13 январь куни рўй беради. Соҳибқироннинг жияни Амир Сулаймоншоҳ бир неча нуфузли амирлар билан ҳукмдор ҳузурига келади ва шундай мурожаат қилади: «Агар Олий ҳазрат лашкаргоҳ томонга қайтсалар ва сув ёқасида монандсиз вужудлари ниҳолига ором бериб нашъу намо бағишласалар, биз бандалари эса у муфсид (фасодчилар, яъни душманлар — М.А.) томонига чопқин қилсак тўғри иш бўлар эди».² Соҳибқи-

¹ «Темур тузуклари» — Т.:, 2005. 65-бет.

² Низомигдин Шомий. «Зафарнома». — Т.:, 1996. 261-бет.

роннинг амирларга жавоби амирларнигина эмас, Низомиддин Шомийнинг ўзини ҳам ҳайратга солади. «Амир Соҳибқирон уларга шундай подшоҳона жавоб бердики, — деб ёзади муаррих, — уни кўз қорачиги билан кўз оқига ёзилса арзигуликдир!»¹ Амир Темур жавоби бундай бўлган эди: «Ғазот қилишда бир қанча фойда бордир, аввалан дунёда яхши ном қолдирилади, охират учун эса ҳисобсиз савобга сазовор бўлинади. Шу билан бирга бунга қўшимча равишда мол ҳосил қилиш ва ғанимат олишдан иборат дунёвий манфаатлар ҳам бордир. Сизлар бу фойдаларни ўзингиз учун назарда тутасиз, мен эса бу саодатга етишишни ўзим учун исташ билан барча лашкарнинг мискинларини назарда тутаман, уларнинг мингани улови йўқ, пиёда қолганлари кўп... Ўзгаларнинг, қўл остимдаги кишиларнинг ғамини ейиш ва уларнинг осойиши учун ранжу меҳнат тортиш кичининг ўзига роҳатни ихтиёр этиш, фароғат қилишдан кўра яхшироқдир».

Биз бу ерда ҳақиқий Амир Темур тимсолини кўра-миз! *Кишилар ғамини ейиш саодатга етишиш демакдир*, Амир Темур фикрича:

*Одами эрсанг, демагил одами,
Анингким йўқ халқ ғамидин ғами, —*

дейди Соҳибқирон фикрини айнан такрорлаб Алишер Навоий.

Соҳибқирон умрининг сўнги кунларида ўз фарзандларига шундай васият қилган эди: «Ҳар неким мамлакат маслаҳати учун айттим, қулоғингизга тунгизлар ва *раъойо* (халқ маъносида) *ва фуқаро-ю мискин ҳолатидин ғофил бўлмағайсиз... Нечукким мен ағлу эҳсон била оламни обод этибмен...*»²

¹ Юқоридаги китоб. Ўша бет.

² *Шарафиддин Али Язғий*. «Зафарнома, — Т.:, 1997. 296–297-бетлар.

Соҳибқирон Амир Темур миллий ғоя асосида узоқ йиллар заҳмат чекиб, мустақил **Турон салтанати-ни** (Амир Темур юртимизни шундай атаганлар, ўзларини **султон** деб ёздирганлар) йўқдан барпо этди ва уни дунёларга танитди. Машҳур Култегин битигида айтилганидек: **«оз халқни кўпайтирди, камбағал халқни бой қилди, элни бир-бирига дўст қилди».**

Давлат тузиш ва салтанат ишини юритиш, эл бирлиги, руҳ бирлигига эришиш;

«Куч адолатда» шиориغا ҳамиша амал қилиш;

Одамларга эътибор бериш, уларни ҳимоя қилиш, хотиржам этиш ва юпантириш;

Халққа жабр-зулм етказганларни эшитганда... чора кўриш;

Кишилар ғамини ейиш ва улар осойиши учун ранжу меҳнат тортиш кишининг ўзига фароғат тилаш, фароғат қилишдан кўра яхшироқлигини англаш;

Раъёйо(халқ маъносига) ва фуқаро-ю мискин ҳолатидин ғофил бўлмаслик..

Булар шунчаки сўзлар эмас, балки мустақил давлат тузган буюк давлат арбоби суянган, амалга оширган ўзига хос миллий ғоянинг муҳим боблари эди.

Энди эътибор беринг: *«Биз одамлар(халқ) манфати нимани истаса — шунини қиламиз», «Халқимиз эр-тага эмас, келажакда эмас, бугун яхши яшашни истайди!»* — бу Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев сўзлари. Бу Соҳибқирон назарда тутган «одамларга эътибор бериш»га, «кишилар ғамини ейиш»га ёрқин мисолдир! Давлатимизнинг икки раҳбари — бири олти юз йиллар аввал, бири — бугун айтган сўзлари бир-бирига қондошу жондош, ҳамондан эканини кўряписизми? Уларни бир **миллий ғоя** узишмас занжир бўлиб боғлаб турибди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг қуйидаги даъватлари ёдга келади: «Амир Темур бобомизнинг: «Адолат ҳар бир ишда ҳамроҳингиз ва дастурингиз бўлсин!» деган чуқур

маъноли сўзлари ҳар биримиз учун ҳаётий эътиқодга айланиши зарур.»

Амир Темур тузган Мустақил давлатнинг вазифалари, ёки, бошқача айтсак, дастури нималардан иборат эканига бир назар ташлайлик.

Амир Темур юртни бирлаштириш билан шуғулланди, ягона Турон юртини тиклади. Обод этишга киришди, улкан бунёдкорлик ишларини олиб борди, турли хил бино-иморатлар қурди, йўллар солди, жаннатмисол боғлар барпо қилди.

Давлат хавфсизлигини сақлаш, турли хил ташқи таҳдидларнинг олдини олиш, бартараф этишга кўп вақтини сарфлади. Жета, Дашти Қипчоқ томонлардан қилинадиган қўққис босқинлар Амир Темурни доим ҳушёр туришга мажбур қилар эди. Шунини айтиш керакки, босқинчилар юртда Амир Темур йўқлигини пойлашиб, бостириб келар, кейин дарҳол ортга қайтардилар. Ҳеч қайси душман Амир Темур билан юзма-юз жангга киришга журъат қилолмас, тенг келолмаслигини билиб, «вақтида қочиб қолмоқ ҳам зафардур» деган мақол этагини тутиб, майдондан жуфтакни ростлардилар.

Амир Темур ўз давлатини дунёга танитиш зарурлиги, бу йўлда жаҳон мамлакатлари билан алоқаларни йўлга қўйиш катта аҳамиятга эга эканини чуқур англаб етган давлат арбобидир. Бу ўша давр инсоний тафаккур тараққиётини белгилаб берадиган, замондан ўзиб кетган тушунча, зўр омилдир. Шарқ ҳукмдорлари ичида Амир Темур биринчи бўлиб дунё, хусусан, Европа мамлакатлари билан дипломатик алоқалар ўрнатишни йўлга қўйди, ўзаро ҳурмат доирасида савдони ривожлантиришга, тенг ҳуқуқларда ҳамкорлик қилишга чорлади. Амир Темур фикрича, чинакам мустақил давлат, олий ҳукмдор фақат ўз мамлакатигина эмас, балки жаҳон тақдири учун ҳам масъулдир. Соҳибқирон элчиларининг дипломатик миссия билан Европа мамлакатларига бориши, Англия, Кас-

тилия (Испания), Франция, Хитой ва бошқа мамлакатлар элчиларининг Самарқандга келиши ўз замонасининг жуда катта воқеаларидандир.

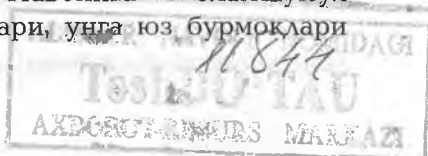
Буларнинг бари Соҳибқирон кўнглида болалиқда янроқ ёзган мустақил давлат тузиш орзулари, кейинчалик **миллий ғояга** асос бўлган ниятлари эди. Мустақил Турон салтанатини тузиш билан Амир Темур бу **муътабар ва қутлуғ миллий ғояни** рўёбга чиқарди, сиёсий томондан тамал тошини қўйиб, мустақамлаб берди, она юртини дунёга кўз-кўз қилди.

* * *

Миллий ғоянинг иккинчи қаноти бўлган маърифат, маънавиятни жаҳоний даражага кўтариш эса гениал ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий зиммасига тушди. Алишер Навоий Амир Темур замони, Темурийлар даври фарзанди сифатида, Амир Темур кўтариб чиққан миллий ғоя шабадаларидан баҳраманд бўлган, шундай об-ҳавода ғояга етган оламшумул сиймо эди.

Улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоийнинг ижоди, фаолияти халқ ва Ватанга, инсоният ва маънавиятга сидқидилдан хизмат қилишнинг ёрқин намунасидир.

Инсон — буюк, коинотнинг тожи. Инсон зоти қалбининг қанчалар буюклигини, шуурининг тонг уфқидай тиниқлигини, ақлининг нодирлигини, зеҳнининг ўткирлигини, тафаккурининг мусаффолигини, заковатининг теранлигини, салоҳиятининг олмосдай серқирраллигини, истеъдодининг бебаҳолигини, муҳаббатининг ҳаётбахшлигини, туйғуларининг шаффофлигини, орзуларининг бесарҳадлигини, хаёлларининг учқурлигини, ёруғ ниятларининг олижаноблигини бир шахсда мужассамлигини кўрмоқчи бўлганлар, улуғ бобомиз Алишер Навоийга — оламшумул сиймога мурожаат қилмоқлари, унга юз бурмоқлари керак.

Алишер Навоий адабиётга кириб келган паллалар юрт нотинч, миллатнинг руҳи сўниқ, бир пайтлар жаҳонга доврўқ солган Турон салтанати энди йўқ, унинг ўрнида тож-тахт талашган Темурийзодалар бўлтак-бўлтак юртни эгаллаш пайида бир-бирлари билан саваш қуришади. Сал олдинроқ бундай низоларга барҳам бериб турган қудратли Шоҳрух Мирзо ҳам оламдан ўтганди...

Табиийки, адабиёт ва санъат, маънавият ривожини ўз ҳолига ташлаб қўйилган. Эл-улус бесаранжом, ёш Алишерлар оиласи ҳам юзлаб оилалар қатори ўз юртидан Ироққа паноҳ излаб кетган, сарсон-саргардонликда... Адабиёт пароканда, шоирлар, аҳли қалам ўртасида робиталар ҳам йўқ даражада, борлари ҳам узилган ўзаро ижодий учрашувлар, мубоҳасалар бўлиб турмайди, бўлса ҳам кам, анқога шафе. Эски ўзбек тилига камситишлар билан қарашлар кучайган, бу тилда катта адабиёт яратиб бўлмайди, деган овозалар атрофни тутган. Адабиётга ҳам, бутун жонивор-жонзот, майса-ғиёҳларни ўзига қаратган, баҳраманд этган бир қуёш керак эди. Ўзбек адабиёти карвонбошига муҳтож эди. Аллоҳга шукрлар бўлсинки, тақдир, қисмат Алишер Навоийни ана шундай карвонбошига, миллат маънавиятининг чароғбонига айлантирди!

Навоий ёшлик чоғиданоқ ўзининг оловли ғазалари билан кекса-ёш барчани ҳайратга сола бошлади. (Лутфий билан бўлган ҳодисани эсланг!) У ҳар сўзидан ўт чақнаётган, фикр машъали ловуллаб ёнаётган фавқуллодда истеъдод соҳиби эди! Унинг қаламигина нурли бўлиб қолмай, балки, ўзининг сўзи билан айтганда, «**ўзи поку, дили поку, сўзи пок**» зот эди. Унда ҳам, Амир Темур каби, одамларни ўз атрофига жалб қила олиш, бошини қовуштириш, бирлаштириш салоҳияти кучли эди. Унинг вужудидан нур ёғилиб турар, табиийки, ҳамма нурга интиларди. Номи донг таратиб бораётган шоир ўз ижоди ҳақида хаёл

сурар экан: «Умидим улдурки ва хаёлимга андоқ келурки, сўзум мартабаси авждан қуйи энмагай ва ёзган асарларимнинг тантанаси аъло даражадан узга ерни ёқтирмагай», деб ёзганди.

Бугун ҳаёти ва фаолиятини халқнинг осойишталиги, маънавий камоли, умуман, Инсоннинг бахт-саодати учун курашга бағишлаган Навоий Ҳиротда, умуман, мамлакатда замонасининг илғор фикрли кишиларини, олимлар, муסיқашунос санъаткорлар, меъморлар, хаттотлар, шоирлардан иборат илм ва санъат аҳлини ўз атрофига жамлаб, юртни обод этиш ишларига йўллади. Мамлакат ва халқ манфаатлари йўлида ижод қилишга даъват этди, шоирлар, тарихчиларни катта асарлар яратишга илҳомлантирди, уларга шароитлар яратиб, моддий ва маънавий жиҳатдан ёрдамлар берди. Муҳими, бу йўлда энг аввало ўзи намуна бўлди, турли жанрларда асарлар ёзди, адабиётимизни бемисл бойитди.

Навоий халқ оғзаки ижоди, ўзбек классик адабиёти, жаҳон адабиёти намуналарини чуқур ўқиб-ўрганиб чиқди, уларни синтез қила олди ва катта бадий хулосалар чиқарди. Унинг ғазалари тасаввуф руҳи билан суғорилган (бу умумшарқ шеъриятига хос хислат), айна пайтда у мажозий(инсоний) ишқни ҳам кўкларга кўтариб мадҳ этди.

Навоий — ишқ-муҳаббат куйчиси. Кези келганда шуни айтиш керакки, ўзбек шеъриятида инсон дари ва ҳасратларини, ўз севгилисига талпинишларини, ҳижрон азобу уқубутларини Навоийдан ўтказиб юфодалаган шоирни топиш қийин.

Юқоридаги фикрга қайтсак, содда қилиб айтганда, сўфий шоирлар осмоний (ҳақ-худога бағишланган) туйғуларни тараннум этсалар, Навоий ҳам осмоний, ҳам заминий туйғулар билан ўз ижодини нурлантира олган, уларни бир-бирига эш қилиб юборган, осмон билан ерни бирлаштирган қудратли шеърят яратган улуғ шоир эди. Шу сабабдан, шоир асарла-

рини ўқиб, ҳар бир ўқувчи ўзига керакли осмоний маънони ҳам уқади, осмоний шавққа мафтун бўлади, заминий маънодан ҳам юксак маънавий озиқ олади, заминий завқдан ҳам ҳузур қилади...

Шоир шеърят мавзу доирасини ниҳоятда кенгайтиришга эришди, шоир ғазалларида, дostonларида севги ва садоқат, ватанга ва халққа муҳаббат, вафо ва дўстлик, висол иштиёқи ва ҳижрон изтироби, инсоф ва адолат, маърифат ва саховат, одоб ва тавозе, ҳалоллик ва тўғрилиқ мотивлари куйланади. Шоир лирикаси ҳаёт таронаси ва инсон мадҳиясидир.

Навоийнинг ижоди бамисли ҳаёт қомуси. Унда ҳаётнинг ҳар бир жиҳати, ҳар бир соҳасига муносабатни кўриш мумкин. Шоир болалар ўйинидан то шоҳларнинг сиёсати-ю, кичик маиший ҳаётий деталлардан то табиат ҳодисаларига қадар барчасига диққатни қаратади.

У умумбашарий ғояларни ранг-баранг мавзуларда ёниб куйлаган шоир ва мутафаккирдир. Шоир бир ғазалида бу ҳақда ғурур билан шундай сатрлар иншо этади:

*Эй Навоий, олтину шингарфу зангор истама,
Бўлди назминг рангидин девон қизил,
сориғ, яшил...*

Алишер Навоий жонажон адабиётини жонини фидо қилар даражада севди, унинг ҳамма жанрлардаги асарларга эга бўлиши, бирон бир жиҳатдан бошқа адабиётлар олдида камситилиб қолмаслиги ташвишини чеқди.

Бошқа шоир, тарихчиларни шундай асарлар ёзишга ундади, рағбатлантирди, иложи бўлмаганда ўзи зарур мавзуларда адабиётимизни бойитадиган, тўлдирадиган асарлар ёзди. Чунончи, ҳали ҳануз адабиётимизда, нафақат бизда, балки бошқа туркий адабиётларда ҳам «Хамса» яратилмаганди. Замон эса адабиёт олдига «Хамса» яратиш вазифасини қўймоқда

эди. Ўзбек китобхонларининг ўсиб бораётган маънавий эҳтиёжи, ўзбек адабий тили ва ўзбек адабиётининг тараққиёти ҳамда истиқболи шуни тақозо этарди. Бундай мураккаб ва масъулиятли ишга Навоий «лаббай!» деб жавоб берди. У «Фарҳод ва Ширин» достонида шундай ёзди:

*Эмас осон бу майдон ичра турмоқ,
Низомий панжасиға панжа урмоқ...*

Назмда катта тажриба тўплаган, лириканинг созилашган бебаҳо созини жаранглатиб, хушнаво оҳангларга жаҳонни тўлдирган шоир дадил ишга киришди: ўттиз ойда (1482 – 1485) ҳар бири бир олам бўлган «**Ҳайрат ул-аброр**», «**Фарҳод ва Ширин**», «**Лайли ва Мажнун**», «**Сабъаи сайёр**», «**Садди Искандарий**» номли беш достондан иборат жаҳон адабиёти дурдонасига айланган «Хамса» дунёга келади! Мисли кўрилмаган жасорат, мўъжиза!

«Ҳайрат ул-аброр»даги ифода этилган теран фалсафа, «Фарҳод ва Ширин»даги вафо, садоқат, мардлик ва жасорат, «Лайли ва Мажнун»даги нафис ишқ тасвирлари, «Сабъаи сайёр»даги ишқий-саргузашт, қаҳрамонлик, «Садди Искандарий»даги одил подшо мотивлари, уларга қўшимча равишда «Лисон ут-тайр»даги имон, эътиқод, маънавият муаммолари бугун ҳам башариятни комиллик сари даъват этмоқда.

Шоир шоҳ Султон Ҳусайн Бойқаро таважжуҳи билан лирик асарларини жамлаб ҳали адабиётимизда мавжуд бўлмаган — тўрт жилддан иборат «Хазойин ул-маоний» куллиётини тузади! Бу адабиётимизда мутлақо янги ҳодиса эди!

Навоий шоир бўлиш билан бирга ўз даврининг улўф олими, мутафаккири ҳам эди. Навоийсиз бу давр фани ва маданияти тараққиётини тасаввур этиш қийин. Унинг илмий-филологик, насрий, тарихий асарлари мавжуд, адабиётшунослик, тилшуносликни бошлаб берган рисоалари, хотиралари, мактублари

бор. Қуйидаги, таъбир жойиз бўлса, адабиётимизни тўлдирадиган асарлар зарурат ва эҳтиёж юзасидан яратилганини айтиб ўтиш керак. Адабиётимизда тасаввуфга бағишланган асарга эҳтиёж сезиларди («Лисон ут-тайр» достони яратилди), XV аср ўзбек бадий насрининг энг ёрқин намуналаридан бири «Маҳбуб ул-қулуб» дунёга келди.

Адабиётшунослик соҳасида кўзга кўринарли асарларимиз йўқ эди — шоир учта асар — «Мажолис ун-нафоис» (унда 359 замондош шоир ижоди ва фаолияти ҳақида сўз юритилади, ижодлари ҳақида фикрлар билдирилади, асарларидан мисоллар келтирилади), адабиёт назариясига доир асар бўлган, аруз вазнидан баҳс қилган «Мезон ул-авзон», муаммо жанрига бағишланган «Муфрадот» рисоалари ёзилди.

Шеърятни янги поғонага кўтариш баробарида улўф шоир она тилининг жаҳондаги бой тиллардан бири эканини исботлаш йўлида кўп қайғурди, жон қуйдирди.

Натижада ўзбек адабий тили равнақи учун олиб борган кўп йиллик курашини ва адабий тил ва адабиёт соҳасидаги бой тажрибаларидан келиб чиқиб, тилшунослик фанининг нодир асарига айланган «Муҳокамат ул-луғатайн»ни яратди. Гарчи шоир ўзининг нодир асарлари билан ўзбек тилининг буюк имкониятларга эга эканини исбот этган эса-да, бу билан чекланмай, уни **илмий асослаб беришни** ҳам лозим топди.

Шоир фикрича, кишининг кўнгли — дарё, сўз — дур, сўзловчи ғаввосдир. У маънони бирламчи, шаклни иккиламчи, деб ҳисоблайди, маънога сўзнинг жони, деб баҳо беради.

«Насойим ул-муҳаббат» асарида форс мутасаввуфлари қатори турк мутасаввуфлари ҳақида ҳам сўз кетади. «Тарихи мулуки Ажам», «Тарихи ҳукамо ва анбиё» рисоалари ҳам адабиётимизда янгилик сифатида қабул қилиниши жоиз. «Муншаот», «Вақфия»

адабиётимизда пайдо бўлган янги асарлардир. Юқорида айтганимиздек, бундай йўналишларда асарлар бўлмагани учун шоир илмий-бадий рисолаларни яратишга ўзида эҳтиёж сезди...

Чунки у она адабиётини қалби тепиб турган **тўлақонли** адабиёт бўлишини, жаҳон адабиёти майдонида қисиниб қолмаслигини дил-дилдан истарди.

Навоийнинг қарийб барча асарларига нисбатан, у адабиётимизда **илк бор** яратилди, дея оламиз. Унинг ҳар бир асари, ғазаллари, дostonлари, маснавийлари, рисолалари новаторона иншо этилди, ўзбек адабиётида янгилик сифатида жаранглади.

Қудратли давлатга эга миллат маънавият жиҳатидан ҳам қудратли бўлмоғи керак. Алишер Навоий бу ҳикматни англаб етди, шу важдан бутун кучини, салоҳиятини ана шунга бағишлади.

У Соҳибқирон бошлаб берган, элимизни, юртимизни, миллатимизни шарафловчи **миллий ғояни** рўёбга чиқарди — маънавиятимизни юксалтирди, юртимизни оламга кўз-кўз қилди.

*Навосиз улуснинг навобахши бўл,
Навоий ёмон бўлса, сен яхши бўл!*

Бу шоир ижодининг туб моҳиятини англатадиган башоратомиз айтилган сўзлардир. Ҳа, миллий ғояни баланд тутган шоир навосиз улусининг навобахши бўлди: миллатнинг маънавиятини кўкларга кўтарди.

* * *

Бугунги кунда миллий ғоямизни камолга етказган икки буюк сиймо Ватанимиз осмонида заволсиз порлоқ юлдузлар мисоли чарақлаб турибди.

Маърифатли халқгина ўз бағрида Амир Темур ва Алишер Навоий каби буюк инсонларни вояга етиштира олади.

«MAN – СИЗ УЧУН»

Очерк

Кунлардан бир кун, хизматга борар эдим. Тошкент кўчаларида нима кўп, рекламалар кўп. Ҳамиша уларни кузатиб бораман. Кўзим катта юк машинаси сурати солинган рекламага тушди. Унда шундай сўзлар ёзилган эди: «MAN – СИЗ УЧУН». Ҳикматга айланган бу сўзлар кўнглимга ўтириб қолди. Албатта, бу заводни бориб кўраман, деган ният қилгандим ўшанда.

Оллоҳга шукрки, мамлакатимиз тинч, осмонимиз мусаффо. Истиқлолимиз туфайли ўзимиз эккан дарахт соясидан ўзимиз баҳраманд бўлмоқдамиз, меваси ўзимизга насиб этмоқда. Ҳар қадамда ўзгаришлар, янгиликлар, ободончиликлар... Давлатимиз раҳбарининг узоқни кўзлаб олиб бораётган зукко сиёсати туфайли Ўзбекистонимизнинг халқаро мартабаси ортгандан-ортиб бормоқда.

Ҳали бунақаси бўлмаган эди, деб бемалол айта оламиз. Буни жумла жаҳон кўриб, тан бериб турибди. «Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили» деб аталган 2018 йилнинг тарихимизда ёрқин йиллардан бўлиб қолишига асло шубҳа йўқ.

Ёзувчилар уюшмаси Самарқанд вилояти масъул котиби, шоир Тошпўлат Ўрхун билан иккимиз, қўлимизда дафтар, заводга келганимизда вақт чошгоҳга яқинлашиб қолганди.

«JV MAN Auto-Uzbekistan» МЧЖ қўшма корхонаси Самарқанддан ўн уч километр масофада Жомбой шахрида жойлашган эди. Бизни заводнинг мада-

ний-маърифий ишлари бўйича мутасаддиси Аъзам Исоқов кутиб олди. Аъзам Исоқов, асли жомбойлик, жуда дилкаш, одамохун, суҳбати ширин бир инсон экан. Зериктирмайди. Бирпасда эски танишлардай бўлиб кетдик.

— Бу ерлар дастлаб ўрмон хўжалигига қараган, — дейди Аъзам Исоқов. — Умумий майдони 45 гектар, заводнинг ишлаб чиқариш майдони 26 ярим гектарни ташкил қилади.

Завод ҳовлисининг этакларидаги сайхонликда чиройли бўлиб қатор тизилиб турган янги «тандирдан узилган» MAN машиналарини демаса, бу жой завод эмас, кўпроқ дам олиш зонасига ўхшаб кетади. Биз атрофга қараб қолдик. Ҳамма томон ораста, боғ... Дарвоқе, шундоқ завод биносининг ёни ва орти 5 гектардан иборат олмазор, 1 гектар гилос боғи яшнаб турибди, нарироқда 1 гектар иссиқхонада помидор, бодринг экилган. Уларга қўлинг дард кўрмагур меҳнатсевар йигит Сувонқул Долиев боғбонлик қилар экан.

— Кейинги етти-саккиз йил ичида бўлди-да бу ўзгаришлар, — изоҳ берди Аъзам Исоқов. — Мана завод биноси ҳам, ҳов анови дилерлик ва сервис маркази биноси ҳам, мана бу боғ ҳам, бари яқинда пайдо бўлди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Шавкат Мирзиёев имзо чеккан 2009 йил 7 августдаги 224-қарори асосида Жомбойда «Ўзавтосаноат» акциядорлик жамияти билан Германиянинг машҳур MAN корхонаси ҳамкорлигида қўшма корхона очилди. Корхона ўз биноси қурилгунча Самарқанд автомобиль заводида бир цехни ижарага олиб иш бошлади.

Шу йилнинг ўзида, яъни 2009 йил 4 сентябрь куни қўшма корхонанинг биринчи машинаси «MAN»

тамғаси билан «СамАвто»да конвейердан чикди! Бу улкан ишларнинг бошланиши эди. Ҳозир бу илк машина қайноқ кунларни эслатиб, катта қутлуғ йўлнинг бошланишидан намуна сифатида заводнинг кўрғазмалар залида савлат тўкиб турибди.

Шу ерда MAN корхонаси ва умуман унинг тарихи ҳақида бир неча сўз айтишга эҳтиёж туғилади. Немис машинасозлик компанияси юк автомашиналари, автобус ва двигателлар ишлаб чиқарадиган, жаҳонда тан олинган энг нуфузли, ўз анъаналарига эга корхона ҳисобланади.

У 1758 йилда ташкил топган, номи «Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg AG» деб юритиларди. Корхонанинг штаб-хонаси Мюнхен шаҳрида жойлашган. Компанияда ҳозир 54 000 га яқин одам меҳнат қилади.

Дунёдаги энг зўр двигателни яратган, XX аср ифтихори ҳисобланган машҳур немис инженери ва ихтироچиси Рудольф Дизель айнан шу Аугсберг заводида ишлаган ва ҳамкорлик қилган эди.

1893 – 1897 йилларда узоқ йиллик машаққатли изланишлардан кейин Рудольф Дизель лойиҳаси бўйича Аугсберг заводида ўт олдирадиган свечалари йўқ (свечасиз), янгича ички ёниш двигатели ишлаб чиқилди. У кейинчалик «Дизель двигатели» деган номда машҳур бўлиб кетди.

Двигатель бензин талаб қилмасди, балки унинг ўрнига анчагина арзон ҳисобланган ёқилғи (кейин уни «дизель мойи» деб атадилар) билан юрарди. Янги двигателнинг ўт олдириш тизими содда бўлиб, ишлатишга жуда қулай эди. Ихтиро 1898 йилги Мюнхен кўрғазмасида намоёниш этилди ва шуҳрати бутун жаҳонга ёйилди. Ўша биринчи двигатель ҳозир нодир экспонат сифатида Аугсберг машинасозлик музейига қўйилган.

MAN – Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg AG (Аугсберг-Нюрнберг акциядорлик жамияти машина

(фабрикаси) — 1986 йилда икки штат бирлашиб, MAN ташкил бўлди. Юк машина двигатели Нюрнбергда ишланади, бир мотор(лот. — ҳаракатга келтиргувчи)ни бир уста тайёрлайди.

MAN га қарашли қўшма корхоналар жаҳонда бешта бўлиб, улар Ҳиндистон, Бразилия, Австрия, Польша ва Ўзбекистонда (Жомбойда) жойлашган.

Маҳсулотнинг ишончли, янгиликка бойлиги, ҳаракатчанлик, жўшқинлик, аниқликка эга бўлиши, иқтисодий арзонлиги, хавфсизлиги... Булар MAN заводи ходимлари шиорига айланган. Кенгроқ гапирадиган бўлсак, мижоз ишончини қозониш, янгиликка интилиш самаралари, ҳаракатчанлик — машинанинг тезкор ва кучли бўлишига эришиш, концерн доирасида бошқа қўшма корхоналар билан янги-янги ғоялар алмашиш, маълумотлардан бохабар бўлиш, олға интилиш... интилиш... интилиш...

— Ҳақиқат муқояса қилинганда аён бўлади, — дейди сенатор, завод бош директори Ё. Қабулниязов. — Ҳаммамизнинг эсимизда: илгарилари тўртта, бешта автомашина қиладиган ишни ҳозирда битта MAN автомобилнинг ўзи қойиллатиб бажаряпти... Аввалги автомашиналар билан ҳозирги автоуловлар орасида фарқ катта. Бари замонга мос-да, замон эса шиддатли...

Ҳақиқатда ҳам шундай.

Корхонада жараён қизғин паллага кирди. 2011 йил 22 декабрда қўшма корхонанинг дилерлик ва хизмат кўрсатиш маркази иш бошлади. Ярим йилдан кейин эса 2012 йил 30 июль куни кўпдан кутилган қувончли ҳодиса рўй берди: Жомбойда MAN автомобиллари-ни йиғувчи заводнинг тантанали очилиш маросими бўлиб ўтди.

Тантанада Германиядан, Тошкентдан, Самарқанддан ҳурматли меҳмонлар ташриф буюришди. Байрам бўлиб кетди! 2013 йил 16 майда мингинчи автомобиль завод конвейеридан чиққани заводда ишнинг

жадал суръатлар билан олиб борилаётганининг яққол исботи бўлди.

2016 йил 22 декабрда корхона залида Самарқандда ишлаб чиқарилган саноат маҳсулотлари кўрғазмаси бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев корхонага ташриф буюрди, завод цехлари, бу ердаги иш жараёни билан қизиқди, муносиб йўл-йўриқлар, кўрсатмалар берди.

Бу завод аҳлини руҳлантириб келмоқда ва янги зафарларга ундамоқда.

* * *

Жиндай тарихга назар ташлаймиз: 1996 йилнинг 19 июли Андижон вилоятидаги Асака автомобиль заводи тантанали очилган кун сифатида Ўзбекистоннинг ривожланиш тарихига кирди. Ўтган давр мобайнида Ватанимиз автомобиль саноати енгил ва офир юк автомобиллари учун бутловчи қисмларгина эмас, балки турли хил халқ истеъмоли буюмлари ишлаб чиқариш учун ҳам тизимдаги корхоналарга кенг имкониятлар яратиб берди.

Қанчадан қанча маҳаллийлаштирилиш йўлида хос корхоналар очилди. Автомобилларга техник ва сервис (хизмат) кўрсатиш марказлари ташкил қилиниб, неча-неча юзлаб ишчи ўринлари яратилди, яратилмоқда.

— «JV MAN Auto-Uzbekistan» автомобиллари мустаҳкамлиги, тежамкорлиги ва ишончлилиги билан ажралиб туради. — дейди бош директор ўринбосари Отабек Нарзуллаев. — Маҳсулотлар халқаро бозор стандартлари талабига жавоб бермоғи керак. Корхонада шу сабабдан сифат самарадорлиги, биринчи ўринда сифат юксак мезон қилиб олинган.

Корхонанинг техника хавфсизлиги бўйича етакчи муҳандиси, касаба уюшмаси раиси Маҳмуд Аҳмедов суҳбатга қўшилади:

— Заводимиз зўр, ҳозир тўртта цех ишлаб турибди. Юк машинасини ишлаб чиқариш йиғув цехи, автобус ишлаб чиқариш цехи, юк машиналари кабинасини ишлаб чиқариш цехи, юк машинаси кабиналарини йиғув цехи. Ҳаммаси ёнма-ён. Бу ерда сотув ва сервис маркази ҳам иш бошлаб юборган.

— Марказий Осиёда ягона! — сўз қўшади Аъзам Исоқов гурурланиб.

— Тўғри, атроф мамлакатларда бундай завод борлигини эшитмаганман. — тасдиқлайди Тошпўлат Ўрхун.

— Энг муҳими, машиналаримиз газда ишлашга мосланган, иқтисодий арзон, бир машина бемалол бир миллион километр юра олади ва ўз хизматини ҳалол адо этади... Европада машиналар дизель мойида юради. Бизда эса газда, — дейди Отабек Нарзуллаев.

Жомбойда ҳозир 16 тонна юк ташийдиган автомашиналардан бошлаб, яримтиркамалар, тиркамалар, махсус техник автомобиллар, халқ хўжалигида зарур бўлган тез ёрдам, ёнғин, ахлат ташийдиган машиналар, юқори қаватларга бетон қоришмасини узатиб берувчи автомашиналар ишлаб чиқарилмоқда. Айниқса, ахлат ташишга мосланган машиналар «Махсустранс» ишлаб чиқариш бошқармаси ходимлари жонига оро кирмоқда, юртимизнинг кўплаб майдон ва хиёбонларини, кўчалари ва маҳалларини озода тутиш борасида холис хизмат қилмоқда. 50 тонна юкка мўлжалланган машиналар ҳам бор.

Ҳисоблаб кўргандим, заводда ҳозир 56 хил машина чиқар экан. Бир пайтлар Ўзбекистонда миҳ ҳам ишлаб чиқарилмас эди! Бунга ҳайратланмай бўладими! Буларни паҳлавон машиналар, баҳодир машиналар, полвон машиналар, дегим келади. Эсимда, болалигимизда қишлоғимиз атрофларида экскаватор зах сувларни қочириш учун чуқур зовурлар қазирди. Катта-кичик уни «полвон» деб атарди, «Полвон келди!», «Полвон келди!» деб югуриб юрардик. Мана,

ҳақиқий полвон машиналар, бу — MAN машиналари экан!

Ростдан ҳам, ҳозир MAN машиналари халқ хўжалигида беминнат дастёрлик вазифасини бажармоқда, улар энг яқин ва оқибатли кўмакчилар, элнинг оғирини енгил қиладиган чинакам «полвон»лардир.

* * *

Юк машинасини ишлаб чиқариш цехига борганимизда қизгин иш жараёнини кузатдик. Улкан ёғоч ромга солинган двигателни (у шу ҳолда Германиядан келади) рамага ўтқазадилар, маҳкамлайдилар, сўнг кабинани қўндириб барча қисмларни жой-жойга қўядилар.

Шу хилда ҳар куни 12–15 машина йиғилади. Битта машина тўрт минг деталдан иборат, унинг ҳар бирига қўл тегиши керак...

Гоҳо рақамлар сўзлардан ҳам кўра кўпроқ нарсаларни айтиб беради. Мана қаранг: завод 2010 йилда 480 машина, 2011 да 658 та, 2012 да 1017 та, 1013 да 1201 та, 2014 да 1205 та машина ишлаб чиқарди. Эътибор беринг: рақамларда динамик ўсиш бор. Шу кунгача заводда 5000 дан ортиқ турли кўринишдаги машиналар ишлаб чиқарилиб ўз эгаларига етказилди. Ҳозир мамлакатда 9 дилерлик ва сервис марказлари ишлаб турибди, яна 5 та шундай марказлар очилиши кутилмоқда.

— Заводимиз ҳар йили 3 минг машина ишлаб чиқариш қувватига эга, — дейди Бош директор, — Кўрсаткични йилига икки сменада иш ташкил қилиб 8 минг донага чиқариш ниятидамиз. Мақсад — самарали изланишлар олиб бориб, халқ обрў-эътиборини қозониш, миллатнинг корига яраб, мамлакат тараққиётининг олға силжишига муносиб ҳисса қўшишдан иборат.

— Бутловчи қисмларни ўзимизда чиқариш, яъни маҳаллийлаштириш жараёни қандай кечмоқда?

— Энг катта ниятимиз маҳаллийлаштиришга эришиш. Чунки қисмлар узоқдан келса харажат кўпаяди, таннарх ошиб кетади. — тушунтиради Ё. Қабул-ниязов. — Кабина — машинанинг муҳим қисми, «бош»и дегандек. Ниҳоят, ҳозир кабиналар ўзимизда чиқарила бошланди...

Бош директор «JV MAN Auto-Uzbekistan» МЧЖ қўшма корхонасининг «MAN Truck&Bus AG» корхонаси ёрдамида катта юк ташувчи машиналар кабиначини ўзлаштириш лойиҳаси амалга оширилгани, йилига 3 минг донадан кабина ўзимизда ишлаб чиқарилажаги ҳақида гапириб берди.

— Қандай қилиб чиқарилади? — сўрайди Тошпўлат Ўрхун.

— Қолипланган металл кабиналар Хитойнинг «SINOTRUK & EXPORT CO., LTD» компаниясидан келтирилади ва заводда тўлиқ пайвандлаб чиқилади. Кейин кабина бўяш учун «СамАвто» заводига юборилади. Бўёқдан кейин, Германиядан келтирилган зарур деталь-қисмлар билан биргаликда йиғув жараёни бошланади... Келажақда ҳамма бутловчи қисмлар, худо хоҳласа, Ўзбекистонда ишлаб чиқарилади. Бунинг учун янгидан-янги заводлар қурилади, кўп ишчи ўринлар яратилади. Иккинчи томондан, иқтисодий арзонликка эришилади.

Ҳозирча кўп қисмлар Германия, Чехия ва Россиядан келтирилади, бу ерда йиғилади. Бир юк машина-миз нархи бозорда 550 миллион сўм туради. Машиналаримизни Қирғизистон, Туркменистон, Озарбайжон, Қозоғистон, Афғонистонга экспорт қилмоқдамиз. Бозор тобора кенгайиб бормоқда. Бозор талаби жуда қаттиқ ва беандиша...

Мана, 2017 йилдан заводимизда чиройли, хушбичим MAN автобусларини ишлаб чиқаришни йўлга қўйдик. Ўтган йили 50 дона чиқардик, бу йил Тошкент шаҳридан яна 80 та автобусга буюртма олдик. Уч эшиклик, 60 ўринлик, зиналари қулай, газда юра-